

Заходи оперативно-розшукового характеру щодо запобігання посяганням на особисту безпеку засуджених в установах виконання покарань України

Розглянуто сучасний стан наукової розробки проблем забезпечення безпеки в установах виконання покарань. Проаналізовано законодавство, що має безпосереднє відношення до забезпечення особистої безпеки засуджених. Зазначені вимоги і правила побудови правових норм, яких потрібно дотримуватись при видозміні чинного оперативно-розшукового законодавства України. Автор дійшов висновку, що в установах виконання покарань варто було б здійснити системні заходи, що обумовлені змістом сучасної кримінально-правової політики, які були б спрямовані на удосконалення системи заходів безпеки життєдіяльності у виправних колоніях.

Ключові слова: установа виконання покарань, безпека, засуджений, оперативно-розшукові заходи, відбування покарань, злочинність.

Постановка наукової проблеми. У статті здійснений аналіз нормативно-правових актів та поглядів науковців, які мають відношення до забезпечення особистої безпеки засуджених, зокрема оперативно-розшукової діяльності, а також запропоновані заходи, що обумовлені змістом сучасної кримінально-правової політики, які були б спрямовані на удосконалення системи заходів безпеки життєдіяльності у виправних колоніях.

Стан дослідження наукової проблеми. В науці зазначена проблематика є об'єктом вивчення значної кількості науковців, зокрема, таких як А.І. Зубков, М.О. Громов, Є.А. Дідоренко, А.С. Кириченко, О.Г. Колб, К.В. Мазняк, Р.Г. Миронов, Д.Й. Никифорчук, М.І. Пермяков, С.В. Познишев, Б.Г. Розовський, А.Х. Степанюк, Б.С. Утєвський, І.С. Яковець та ін. Над її вирішенням постійно працюють фахівці, проте, вказана проблематика потребує подальшого аналізу та вивчення.

Метою дослідження виступає необхідність аналізу законопроектів та наукової літератури, які мають відношення до забезпечення особистої безпеки засуджених, для кращого розуміння вказаної проблематики з метою розроблення заходів, які були б спрямовані на вдосконалення системи заходів безпеки життєдіяльності у виправних колоніях.

Виклад основного матеріалу. Оперативно-розшукова політика є складовою частиною кримінальної політики, тобто політики держави у сфері боротьби зі злочинністю [1, с. 89], яка визначає основні напрямки, цілі та засоби впливу на злочинність в установах виконання покарань (далі – УВП), шляхом формування кримінального, кримінального процесуального та кримінально-виконавчого законодавства і практики їх застосування, а також у формі розробки і реалізації заходів, спрямованих на запобігання злочинності, у тому числі формами, силами та засобами оперативно-розшукової діяльності [2, с. 32].

У цілому оперативно-розшукова політика України орієнтує суб'єкти її реалізації на протидію злочинності за допомогою спеціальних оперативно-розшукових засобів. Зокрема, зміст оперативно-розшукової політики України визначається завданнями, які стоять перед даним видом політики у сфері протидії злочинності (у даному випадку – в УВП), а також принципами, на яких вона ґрунтується. Останні мають специфічний характер - вони відображають загальні керівні засади кримінально-правової політики у галузі оперативно-розшукового права, які, будучи закріпленими в нормах права, стають принципами оперативно-розшукової діяльності [3, с. 11].

Оперативно-розшукова політика має бути тісно пов'язана із законодавчою та правозастосовчою практикою, складати основу формування оперативно-розшукових заходів та максимально відповідати реальним потребам суспільства і держави.

Проаналізувавши різноманітні доктринальні джерела, можна вивести наступне визначення оперативно-розшукової політики України в УВП, а саме: «Це відповідний напрямок правотворчої діяльності держави і правозастосовчої діяльності оперативних підрозділів УВП по виробленню та

застосуванню оперативно-розшукових заходів щодо протидії злочинам з боку осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, та забезпечення права засуджених на особисту безпеку».

На думку таких фахівців, як Є.А. Дідоренко, А.С. Кириченко, Б.Г. Розовський з означеної тематики є два аспекти проведення ОРД у цьому напрямку, а саме:

- правовий. На практиці він представляє собою правове регулювання цієї діяльності та безпосереднє застосування правових норм у процесі її здійснення;
- процесуально-виховний. Організація і тактика здійснення гласних і негласних оперативно-розшукових заходів і застосування оперативних та оперативно-технічних засобів [4, с. 24].

Також, на думку Д.Й. Никифорчук, введення в новому Кримінальному процесуальному кодексі України інституту негласних слідчих (розшукових) дій дозволить вирішити низку проблемних питань, що нині існують у чинному законодавстві та практиці правоохоронної діяльності, зокрема, зблизить оперативно-розшукову діяльність та кримінальний процес [5, с. 4].

В УВП варто було б здійснити системні заходи, що обумовлені змістом сучасної кримінально-правової політики [6], які були б спрямовані на удосконалення системи заходів безпеки життєдіяльності у виправних колоніях, зокрема:

- пріоритетними визначити завдання по своєчасному виявленню, припиненню і запобіганню злочинам в УВП, в першу чергу тих, які пов'язані із посяганням на життя та здоров'я засуджених та забезпеченням їх особистої безпеки.

Зазначена функція передбачає ініціативний збір інформації щодо найбільш суспільно небезпечних осіб у виправних колоніях, а також про факти, вивчення яких необхідно для забезпечення особистої безпеки засуджених (ст.ст. 10, 104 КВК); цільове оперативне спостереження для збору даних про засуджених та інших осіб, які представляють оперативний інтерес, для своєчасного розпізнання їх злочинних намірів чи протиправної активності, а також виявлення потенційних джерел небезпеки та жертв злочинів в УВП [7, с. 44-45]; реалізацію добутої інформації для переорієнтації осіб, потенційно схильних до кримінальної активності в УВП, на інші суспільно-значущі цінності (умовно-дострокове звільнення від відбування покарання, амністію, помилування, т. ін.).

З першою стадією і має бути пов'язано оперативно-розшукове забезпечення особистої безпеки засуджених в УВП, яке передбачає:

1) виявлення оперативно-розшуковим шляхом осіб і груп, які або практично здійснюють підготовчі дії до вчинення злочину під час відбування покарання у виправних колоніях (вивчають об'єкти злочинного посягання; розробляють плани; підшукують чи пристосовують знаряддя вчинення злочинних дій; підшукують співучасників; створюють сприятливі умови для досягнення злочинної мети, т. ін. [8, с. 16]); або можуть виявитися причетними до фактично вже раніше підготовлених нестворених особами злочинних посягань та до їх вчинення [9, с. 12];

2) виявлення необхідних фактичних даних, тобто доказів причетності вказаних осіб і груп до підготовки злочинів, відповідну фіксацію (документування) цих доказів і подальшу реалізацію добутих даних у кримінальному процесуальному порядку (порушення кримінального провадження; притягнення до кримінальної відповідальності із застосуванням ст. 14 КК «Готування до злочину», т. д.) [10, с. 51-52].

- забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування та захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Зазначена мета, якій поряд з іншими, підпорядковано завдання щодо пошуку та фіксації фактичних даних про злочинні дії окремих осіб і груп, має оправдати змістовну інтерпретацію цих інтересів як цілеобумовлених елементів, що визначають комплексну функцію оперативно-розшукового забезпечення особистої безпеки засуджених у ході здійснення кримінального провадження в УВП та яка має передбачати певні дії.

Отже, оперативно-розшукова діяльність в УВП по своєму основному призначенню є комплексною правоохоронною діяльністю, основу якої мають складати такі дії оперативних підрозділів, які б захищали особу (у даному випадку – життя і здоров'я засудженого до позбавлення волі) (ст. 10 КВК), суспільство та державу від кримінальних правопорушень. Зокрема, враховуючи новели КПК та зміни, що внесені в оперативно-розшукове законодавство України, актуальним у контексті забезпечення особистої безпеки засуджених залишаються питання щодо створення належних правових механізмів для діяльності правозастосовних органів з цих питань.

Якщо керуватися ст. 10 КВК та нормативно-правовими джерелами у галузі оперативно-розшукової діяльності в УВП, то для реалізації конкретних завдань по забезпеченню особистої безпеки засуджених у виправній колонії варто здійснити ряд організаційно-тактичних оперативно-

розшукових заходів, а саме:

1. На рівні оперативно-розшукового запобігання – шляхом вивчення осіб, які знаходяться під оперативно-розшуковим спостереженням [11, с. 589-591]. Це виражається у тому, що ведеться оперативно-профілактичне спостереження за засудженими, взятими на профілактичний облік у виправній колонії, у зв'язку з великою вірогідністю вчинення щодо них злочинів або інших протиправних посягань на їх особисту безпеку (мова йде так званих «ймовірних жертв»).

Важливе місце та роль в індивідуальній профілактиці злочинів та забезпеченні особистої безпеки засуджених займає також такий напрямок оперативно-розшукової діяльності, як вивчення осіб, що представляють оперативний інтерес, з метою виявлення ознак (процесу) розвитку злочинної поведінки відносно ймовірних жертв злочинів у виправних колоніях. При цьому особливістю проведення оперативно-розшукових заходів у даному випадку є те, що в такій ситуації відсутній конкретний об'єкт, який вимагає цільового «прикріплення» негласного конфідента (агента). Саме тому вирішальною у кожному індивідуальному випадку стає інформація оперативно-розшукового характеру [11, с. 592] та методи її аналізу (аналіз шляхом розумових дій оперативного працівника та аналіз за допомогою програмних засобів) [12, с. 27].

Легалізація інформації, пов'язаної із забезпеченням особистої безпеки засуджених в УВП, тобто її введення в офіційну процедуру оперативно-розшукової профілактики на практиці визначається двома видами оперативно-розшукової інформації профілактичного призначення, а саме:

а) відомостями орієнтуючого значення. Такий вид інформації дає можливість визначити джерела небезпеки що можуть посягати на життя і здоров'я засуджених; особистісні характеристики ймовірних жертв злочинів; ступінь та характер небезпеки, т.ін.

б) відомості, що використовуються безпосередньо у ході реалізації індивідуально-профілактичних заходів (схилення засуджених, життю і здоров'ю яких загрожує небезпека в УВП, до подачі заяв про джерела такої небезпеки відповідно до ч. 2 ст. 10 КВК; проведення бесід з такими особами з метою виявлення змісту діяльності джерел небезпеки; негласний супровід процесу забезпечення особистої безпеки засуджених та інших об'єктів, т.ін.).

2. Оперативно-розшукові заходи, що спрямовані на забезпечення права засуджених на особисту безпеку на рівні безпосереднього захисту осіб, які звернулися із заявою до будь-якої посадової особи УВП з цього приводу (ч. 2 ст. 10 КВК). Їх зміст полягає у наступному:

а) після переведення засудженого, щодо якого виникла небезпека для його життя і здоров'я, в безпечне місце, не припиняються спроби осіб, які її створили особисто чи через персонал УВП продовжувати психологічно та іншим чином впливати на заявників з тим, щоб вони відмовились від свого прохання та повернулись у звичне середовище. У такій ситуації досить важливим бар'єром та перешкодою для досягнення злочинних або інших протиправних цілей таких суб'єктів мають стати оперативно-розшукові заходи щодо блокування та нейтралізації зазначених намірів. При цьому координуюча роль має належати начальнику виправної колонії, якій відповідно до чинного оперативно-розшукового законодавства України несе персональну відповідальність як в цілому за організацію та результати ОРД, так і за проведення окремих тактичних заходів та спеціальних операцій.

б) не припиняються зусилля осіб, які створили небезпеку для життя і здоров'я конкретного засудженого, по їх переслідуванню й після переведення останнього в іншу УВП (ч.ч. 4, 5 ст. 10 КВК). У цій ситуації координуюча роль у забезпеченні особистої безпеки засудженого, переведеного для подальшого відбування покарання в іншу виправну колонію, має належати оперативному підрозділу Державної пенітенціарної служби України.

3. Оперативно-тактичні особливості проведення оперативно-розшукових заходів має й оперативно-розшукова діяльність, що пов'язана із забезпеченням особистої безпеки засуджених, які є учасниками кримінального провадження (ч. 3 ст. 10 КВК), враховуючи, що на даних об'єктів охорони вчиняють суттєвий тиск й інші суб'єкти, у першу чергу, учасники кримінального провадження (адвокати, потерпілі, їх законні представники, обвинувачений, підсудні, ін.).

Виходячи з викладеного, варто було б Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» доповнити ст. 3-1 «Органи, які координують діяльність по забезпеченню безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному провадженні» наступного змісту:

1. У разі наявності небезпеки для життя і здоров'я засуджених, до яких згідно із законом у зв'язку з їх участю у кримінальному провадженні прийнято рішення про застосування заходів безпеки, координуючу діяльність здійснюють оперативні підрозділи Державної пенітенціарної служби України.

2. У разі наявності небезпеки для життя і здоров'я інших учасників кримінального

провадження, щодо яких застосовані передбачені цим законом заходи безпеки, координація дій органів, які забезпечують їх безпеку, покладається на оперативні підрозділи територіальних правоохоронних органів відповідно до статті 216 Кримінального процесуального кодексу України по підслідності».

Джерела та література

1. Оперативно-розсыскная деятельность: учебник / Под ред. К.К. Горянова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова, А.Ю. Шумилова. – [2-е изд., доп. и перераб.] – М.: ИНФРА-М, 2004. – 768 с.
2. Фріс П.Л. Нарис історії кримінально-виконавчої політики України: монографія / За заг. ред. М.В. Костицького. – К.: Атіка, 2005. – 124 с.
3. Давыдов Я. Оперативно-розсыскная деятельность: конспект лекций / Я. Давыдов. – М.: Приор-издат, 2005. – 224 с.
4. Дидоренко Е.А. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве / Е.А. Дидоренко, А.С. Кириченко, Б.Г. Розовський. – Луганськ: РИО ЛНВД, 2000. – 187 с.
5. Негласні слідчі (розшукові) дії: [Курс лекцій] / Д.Й. Никифорчук, С.І. Ніколаюк, О.І. Козаченко та ін. // За заг. ред. Д.Й. Никифорчука. – К.: НАВС, 2012. – 138с.
6. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України: автореф... дис. докт. юрид. наук: 12.00.08 / П.Л. Фріс. – К.: КНУВС, 2006. – 36 с.
7. Копотун І.М. Охорона громадської безпеки та правопорядку у місцях позбавлення волі як складова сучасної кримінально-виконавчої політики / І.М. Копотун // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2012. – № 2. – С. 37-49.
8. Бирюков Г.М. Проблемы информационного обеспечения тактики борьбы с преступностью организованных групп в условиях современности и пути их разрешения / Г.М. Бирюков // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 3. – С. 15-17.
9. Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як державно-правова форма боротьби зі злочинністю. Поняття, суть, завдання та підстави: навч. посіб / І.П. Козаченко. – К.: УАВС, 1995. – 44 с.
10. Нагорська О.Ф., Нагорський Ф.М. Застосування спеціальних технічних засобів у кримінальному провадженні: новачі проекту КПК України // Спеціальна техніка у правоохоронній діяльності: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2011 року) / Упоряд: Ю.Ю. Орлов, С.В. Кухаренко, В.Б. Школьний. – К.: НАВС, 2012. – С. 49-54.
11. Теория оперативно-розсыскной деятельности: Учебник / Под ред. К.К. Горянова, В.С. Овчинского, Г.К. Синилова. – М.: ИНФРА-М, 2007. – 832 с.
12. Аналітична робота в оперативно-розшуковій діяльності: навчально-практичний посібник / Д.Й. Никифорчук, О.Ю. Бусол, Г.М. Бірюков. – К.: Нац. ун-т ДПС України, 2012. – 152 с.

Журавская З. Меры оперативно-розсыскного характера по предотвращению посягательств на личную безопасность осужденных в учреждениях исполнения наказаний Украины. В статье рассмотрено современное состояние научной разработки проблем обеспечения безопасности в учреждениях исполнения наказаний. Осуществлен анализ законодательства, которое имеет непосредственное отношение к обеспечению личной безопасности осужденных. Указаны требования и правила построения правовых норм, которых нужно придерживаться при видоизменении действующего оперативно-розсыскного законодательства Украины. Автор пришел к выводу, что в учреждениях исполнения наказаний следовало бы осуществить системные меры, обусловленные содержанием современной уголовно-правовой политики, которые были бы направлены на совершенствование системы мер безопасности жизнедеятельности в исправительных колониях. В данной статье осуществлена классификация тактических средств, учитывая отсутствие подобной как в науке уголовно-исполнительного права, так и в оперативно-розсыскной деятельности, существующие практические проблемы деятельности оперативных подразделений исправительных колоний.

Ключевые слова: учреждение исполнения наказаний, безопасность, осужденный, оперативно-розсыскные мероприятия, отбывание наказаний, преступность.

Zhuravska Z. Operative-Investigative Measures to Prevent Encroachment on the Personal Security of the Convicts in Penitentiary Institutions of Ukraine. The article deals with the current state of scientific substantiation of the problems concerning the issues of security in the places of detention where the

convicts serve their sentence. The analysis is focused on the legal acts and bills of law related to the personal security of the convicts and the need for modification of the existing penal laws in Ukraine. The author proposes a set of measures to be taken to improve the existing legal framework of draft laws and a variety of other legal sources aimed at the solution of the problem. It is concluded that the state at a legislative level ought to create the conditions of serving the sentence, which are aimed at the improvement of life safety measures in correctional colonies. The author singles out penitentiary measures and processes occurring in the course of serving a sentence of imprisonment, which fall into a category of a constraining factor for prisoners and for the rest of population. This article suggests the classification of tactical means in view of the absence of such both in the science of penal law and in the operational-investigative activities, and in the view of the existing practical challenges confronted by the operating units at the correctional facilities.

Key words: penal institutions, security, convict, the operative search measures, serving sentences, criminality.

УДК 343.98:004.94

Н. Карпінська, О. Крикунов

Окремі питання проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальному судочинстві

Розглянуто окремі питання призначення й проведення судової комп'ютерно-технічної експертизи у кримінальному судочинстві, об'єкт і предмет даного роду експертизи, види і можливості СКТЕ, окреслено деякі організаційні і методичні проблеми у використанні новітніх науково-технічних засобів. Розкрито проблеми науково-методичного забезпечення судової комп'ютерно-технічної експертизи.

Ключові слова: інформаційні технології, комп'ютерно-технічна експертиза, об'єкт і предмет комп'ютерно-технічної експертизи.

Постановка наукової проблеми. Сьогодні одним із завдань правоохоронних органів є протидія таким суспільно небезпечним проявам злочинності як тероризм, кіберзлочинність, корупція. Міжнародний досвід свідчить про високу актуальність даного питання, не випадково у 2001 році Європейська комісія визнала, що злочини, що вчиняються із застосуванням електронних засобів, є одним з найсерйозніших та широко розповсюджених [1].

Науково-технічний прогрес завжди виявляв істотний вплив на життя й історію людства. Надзвичайно яскравим прикладом тому є події, що дістали розвитку з початку 80-х років минулого століття та відбиваються в сьогоденні. Це пов'язано з впровадженням наукомістких комп'ютерних інформаційних технологій в різноманітні галузі людської діяльності, насамперед, в фінансово-економічну, соціальну, управлінську й інші сфери. Масова комп'ютеризація сьогодення майже витіснила з обігу застарілі й недосконалі технології отримання, обробки, зберігання та передачі інформації, значно розширила діапазон бачення й розуміння окремих понять в житті та спілкуванні між людьми, прискорила потік обміну електронною інформацією у питаннях, які торкаються економіки держави, військово-промислового комплексу, стратегічних питань геополітики, екології, торгівлі, культури тощо. Цьому сприяє створення й розвиток глобальної всесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет як просторово-розподільної глобальної мережі комп'ютерної техніки і інформаційної інфраструктури користувачів, що дає змогу здійснювати операції з обміну інформацією та послугами з метою задоволення потреб фізичних та юридичних осіб, державних органів й інших суб'єктів, забезпечувати їх контакти у режимі реального часу, єдиною мережі, функціонування якої регулюється технічними стандартами, правилами етики, а також міжнародними нормами і національним правом, орієнтованими на захист прав людини, забезпечення належної безпеки держави, суспільства, особи [2, с. 8].

Стрімкий розвиток інформаційних технологій, розширення виробництва технічних засобів із сфери застосування комп'ютерної техніки породили новий вид суспільно-небезпечних діянь, коли